

The Impact of Tehran Municipality's Tasnim Project on Women's Environmental Attitudes and Participation Case Study: Women in District 12 of Tehran

Ahmad Rezaei*, Azam Niazi Komaleh[†]

RECEIVE:

25 FEBRUARY 2025

ACCEPT:

17 MARCH 2025

KEYWORDS:

POLICY MAKING,
TASNIM PROJECT,
ATTITUDE,
PARTICIPATION,
ENVIRONMENTAL,
WOMAN, TEHRAN

ABSTRACT

THE AIM OF THIS RESEARCH WAS TO INVESTIGATE THE IMPACT OF TEHRAN MUNICIPALITY'S TASNIM PROJECT ON THE CHANGE IN ENVIRONMENTAL ATTITUDES AND PARTICIPATION OF WOMEN IN DISTRICT 12.

THE RESEARCH EMPLOYED A SURVEY METHODOLOGY. THE STATISTICAL POPULATION COMPRISED 400 WOMEN FROM DISTRICT 12 WHO PARTICIPATED IN THE IMPLEMENTATION OF THE TASNIM PROJECT. THE SAMPLE SIZE WAS CALCULATED TO BE 196 INDIVIDUALS USING COCHRAN'S SAMPLING FORMULA. SIMPLE RANDOM SAMPLING WAS UTILIZED TO SELECT THE SAMPLE PARTICIPANTS. THE DATA COLLECTION INSTRUMENT WAS A RESEARCHER-DEVELOPED QUESTIONNAIRE, WHICH DEMONSTRATED FACE VALIDITY. A CRONBACH'S ALPHA COEFFICIENT OF 0.74 INDICATED THE RELIABILITY OF THE RESEARCH INSTRUMENT.

THE RESULTS OF THE T-TEST INDICATED THAT THE IMPLEMENTATION OF THE MUNICIPALITY'S TASNIM PROJECT INFLUENCED THE COGNITIVE ($T=20.571$, $SIG=0.000$), AFFECTIVE ($T=32.505$, $SIG=0.000$), AND BEHAVIORAL ($T=19.342$, $SIG=0.000$) DIMENSIONS OF WOMEN IN DISTRICT 10 REGARDING ENVIRONMENTAL ISSUES. THIS LED TO A CHANGE IN ATTITUDE AND INCREASED ENVIRONMENTAL PARTICIPATION AMONG WOMEN IN DISTRICT 10 OF THE MUNICIPALITY. THE CORRELATION TEST RESULTS SHOWED NO SIGNIFICANT RELATIONSHIP BETWEEN WOMEN'S AGE ($SIG=0.069$), INCOME ($SIG=0.111$), EDUCATION ($SIG=0.156$) AND THEIR ENVIRONMENTAL PARTICIPATION. HOWEVER, A WEAK NEGATIVE RELATIONSHIP ($R=-0.179$) WAS OBSERVED BETWEEN AGE ($SIG=0.012$) AND ENVIRONMENTAL

¹ Associate Professor, Department of Development Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. (arezaeim@yahoo.com)

² PhD in Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran. (azam.niazy@ut.ac.ir)

ATTITUDE CHANGE IN EDUCATED WOMEN. FURTHERMORE, A WEAK POSITIVE RELATIONSHIP ($R=0.241$) WAS FOUND BETWEEN THE LEVEL OF SATISFACTION WITH THE IMPLEMENTATION OF TASNIM PROJECTS ($SIG=0.001$) AND ENVIRONMENTAL ATTITUDE CHANGE. CONVERSELY, NO RELATIONSHIP WAS FOUND BETWEEN INCOME, EDUCATION, AND ENVIRONMENTAL ATTITUDE CHANGE IN EDUCATED WOMEN. THE CHI-SQUARE TEST RESULTS ALSO INDICATED A SIGNIFICANT RELATIONSHIP BETWEEN OCCUPATION AND ENVIRONMENTAL ATTITUDE CHANGE IN EDUCATED WOMEN ($SIG=0.008$).

THE RESEARCH FINDINGS SUGGEST THAT THE IMPLEMENTATION OF THE TASNIM PROJECTS HAS BEEN EFFECTIVE IN INFLUENCING THE ENVIRONMENTAL ATTITUDES AND PARTICIPATION OF WOMEN IN DISTRICT 12 OF THE MUNICIPALITY.

Extended Abstract

Introduction

Understanding and awareness are prerequisites for any policy-making and planning. Being aware of citizens' opinions regarding the environmental situation can help in a proper understanding of the current state to determine the necessary changes in how managerial programs are presented and to encourage citizen participation. On the other hand, behavioral change does not occur spontaneously and requires certain prerequisites; for this purpose, awareness is generally considered a necessary prerequisite for changing individuals' behavior. Based on this, it can be concluded that individuals' level of environmental awareness can be one of the predictive factors of their environmental behaviors. By examining the environmental dimensions of the Tasnim project of the municipality and its impact on women's knowledge, awareness, and level of participation, one can assess shortcomings and deficiencies, and pave the way for increasing the effectiveness of this project in environmental issues. Therefore, the main objective of this study was to investigate the impact of Tehran Municipality's Tasnim project on the change in environmental attitudes and participation of women in District 12 of Tehran.

Research Methodology

The research method used in this study is a survey. The statistical population includes 400 women from District 12 of Tehran who participated in the implementation of the Tasnim project. The sample size was calculated as 196 individuals using Cochran's sampling formula. Simple random sampling was used to access the sample individuals. The data collection instrument was a researcher-made

questionnaire, which possesses face validity. A Cronbach's Alpha coefficient of 0.74 also indicates the reliability of the research instrument.

Research Findings

The research findings indicate that the results of the t-test show the implementation of Tehran Municipality's Tasnim project has an impact on the cognitive dimension ($t=20.571$, $Sig=0.000$), affective dimension ($t=32.505$, $Sig=0.000$), and behavioral dimension ($t=19.342$, $Sig=0.000$) of women in District 12 regarding environmental issues. This has led to a change in attitude and increased environmental participation among women in District 12 of the municipality.

Conclusion

($sig=0.069$), income ($sig=0.111$), education ($sig=0.156$) and their environmental participation. However, there is a weak negative relationship ($r=-0.179$) between age ($sig=0.012$) and environmental attitude change in educated women. Also, there is a weak positive relationship ($r=0.241$) between the level of satisfaction with the implementation of Tasnim projects ($sig=0.001$) and environmental attitude change. However, no relationship was found between income, education, and environmental attitude change in educated women. The chi-square test results also showed a significant relationship between occupation and environmental attitude change in educated women ($sig=0.008$). Furthermore, the research findings indicate that the implementation of the Tasnim projects has influenced women's cognitive dimension of environmental issues and their affective dimension.

Funding

According to the corresponding author, this article was not sponsored.

Authors' Contribution

All authors have contributed equally to all parts of this article.

Conflict of Interest

The authors declare that they have no conflicts of interest in relation to the authorship or publication of this article.

Acknowledgments

The authors would like to thank all individuals for their scientific advice, guidance, and participation in this article.

تأثیر طرح تسنیم شهرداری بر تغییر نگرش و مشارکت محیط زیستی زنان مورد مطالعه: (زنان منطقه ۱۲ تهران)

احمد رضایی^{۳*}، اعظم نیازی کومله^۴

چکیده

هدف از این تحقیق تأثیر طرح تسنیم شهرداری بر تغییر نگرش و مشارکت محیط زیستی زنان منطقه ۱۲ بوده است. روش تحقیق پیمایشی است. جامعه آماری ۴۰۰ نفر از زنان منطقه ۱۲ هستند که در اجرای طرح تسنیم مشارکت دارند. حجم نمونه با فرمول نمونه‌گیری کوکران ۱۹۶ نفر محاسبه شده است. برای دسترسی به افراد نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش نامه محقق‌یافته است که از اعتبار صوری برخوردار است. ضریب آلفای ۰,۷۴ نیز نشان‌دهنده پایایی ابزار تحقیق است. نتایج آزمون تی نشان داد اجرای طرح تسنیم شهرداری بر بعد شناختی ($t=0.000\text{Sig}, 20.571$)، بعد عاطفی ($t=0.000\text{Sig}, 32.505$)، بعد رفتاری ($t=0.000\text{Sig}, 19.342$) بانوان شهرداری منطقه ۱۲ از مسایل زیست‌محیطی تأثیر دارد و باعث تغییر نگرش و افزایش مشارکت زیست‌محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ شده است. نتایج آزمون همبستگی نشان داد بین سن ($\text{Sig} = 0.069$)، درآمد ($\text{Sig} = 0.111$)، تحصیلات ($\text{Sig} = 0.156$)، زنان و مشارکت محیط زیستی‌شان رابطه معناداری وجود ندارد. اما بین سن ($\text{Sig} = 0.012$) و تغییر نگرش محیط-زیستی زنان آموزش‌دیده رابطه‌ای منفی با شدت ضعیف ($r = -0.179$) برقرار است و بین میزان رضایت از اجرای طرح‌های تسنیم ($\text{Sig} = 0.001$) و تغییر نگرش زیست‌محیطی رابطه‌ای ضعیف و مثبت ($r = -0.241$) برقرار است. اما بین درآمد و تحصیلات و تغییر نگرش زیست‌محیطی زنان آموزش‌دیده ارتباطی وجود ندارد. نتایج آزمون خی دو نیز نشان داد بین شغل و تغییر نگرش زیست‌محیطی زنان آموزش‌دیده رابطه معنادار وجود دارد ($\text{Sig} = 0.008$). نتایج تحقیق بیان گر آن است که اجرای طرح‌های تسنیم برای زنان بر تغییر نگرش و مشارکت زیست‌محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ تأثیرگذار بوده است. در این راستا با توجه به تأثیر مثبت آموزش‌ها پیشنهاد می شود این برنامه ها از تدوام بیشتری برخوردار شود و به طور مقطعی و محدود اجرا نگردد. در این زمینه از زنان آموزش دیده جهت برگزاری دوره های جدید استفاده شود. ضمن آنکه با توجه به ارتباط معکوس سن و آموزش های شهرداری پیشنهاد می گردد در برگزاری کلاس های آموزشی به متغیر سن شرکت-کنندگان توجه بیشتری شود. ضمن آنکه عدم دسترسی مستقیم به جامعه آماری و گرایش های محافظه کارانه برخی افراد پیرامون متغیرهایی چون درآمد و پرسش نامه ساختاریافته باعث ایجاد محدودیت هایی در اجرا و جمع آوری اطلاعات شده است.

تاریخ دریافت:

۷ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۱ اردیبهشت ۱۴۰۴

کلید واژه‌ها:

سیاست گذاری، طرح تسنیم، نگرش، مشارکت، محیط زیستی، زنان، تهران.

^۳دانشیار گروه جامعه‌شناسی توسعه، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. (arezaaim@yahoo.com)

^۴دانش آموخته دکترای جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

مقدمه

محیط زیست جمع تمام شرایط و آثاری است که زندگی و رشد موجودات زنده را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Encyclopedia of Urban and Rural Management, 2008; 682). محیط زیست شامل منابع طبیعی تجدیدپذیر و غیرقابل تجدید، کلیه موجودات زنده، محیط مصنوعی دست‌ساخته بشر و مناظر و چشم‌اندازها است (Barkhordar, 1: 2008). در حال حاضر یکی از مهم‌ترین مسائل مطرح در سطح جهانی و در سطح ملی، مسائل محیط‌زیستی هستند و تا به امروز کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی مهمی در این خصوص برگزار شده و کشورها به معاهدات و کنوانسیون‌های متعددی برای جلوگیری از بدتر شدن وضعیت محیط‌زیست جهانی متعهد شده‌اند (Sotoudeh & et.al, 2010: 52).

عوامل زیادی در تخریب محیط زیست نقش دارند؛ اما مهم‌ترین عامل آن، انسان می‌باشد. محیط زیست شهری مانند همه محیط‌هایی که زندگی در آن‌ها جریان دارد، در فعالیت‌های انسان تأثیر می‌گذارد و از آن متأثر می‌گردد. به دلیل جمعیت زیادی که درگیر آن هستند این تأثیر متقابل اگر مخرب باشد فجایع زیست‌محیطی به دنبال خواهد داشت (Mokhtari Malekabadi & et.al, 2014: 2). امروزه این خطر هست که انسان، زمین، سکونت‌گاه و کشت‌پذیر خود را به نابودی بکشاند. فعالیت‌های بشر بیش از پیش فراتر می‌رود، او با خطاها و کاربرد نابه‌جای نیروهای بخش‌های گسترده‌ای از جهان را ویران یا بی‌حاصل می‌گرداند (Azarang, 1985: 129). بحران محیط زیست به‌عنوان مسأله‌ای جدی و قابل تأمل، حاصل دخالت و بهره‌وری نامعقول انسان از طبیعت اطراف خود است که وسعت و اهمیت موضوع، منجر به برانگیختن توجه دانشمندان برای نجات آن شده است (Clark, 2000: 1).

بر اساس اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حفاظت از محیط زیست یک وظیفه عمومی تلقی می‌شود و همه اقشار جامعه در مقابل حفاظت از محیط زیست مسؤول می‌باشند. همچنین افزایش هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی ناشی از آسیب‌های زیست‌محیطی، مقامات و اجتماعات را برانگیخته است تا چاره‌ای برای آن بیابند که تغییر رفتار انسان به سمت ابعاد طبیعت‌گرایانه، مهم‌ترین و مؤثرترین راه‌حل در این خصوص است.

در این میان زنان جامعه شهری که نیمی از جمعیت شهر را تشکیل می‌دهند، در مقابل عوامل تأثیرگذار بر محیط زیست و تأثیرپذیر از آن می‌توانند مشارکت سازنده‌ای در حفظ بستر زندگی و فعالیت خود داشته باشند؛ زیرا طبق نگرش اکوفمینیستی زنان بهتر از مردان می‌توانند از محیط زیست خود محافظت کنند. اما مسأله اینجاست که به نقش‌ها، نیازها و توان‌های بالقوه و بالفعل زنان، چنانکه سزاوار است توجه نشده و به همین دلیل هنگامی که با موضوع زن و حفظ محیط زیست روبه‌رو می‌شویم، می‌بینیم که نیمی از جمعیت جهان که به دلیل نوع وظایف‌شان ارتباط انکارناپذیری با منابع طبیعی و محیط زیست خود دارند و به‌گونه‌ای نزدیک‌تر و صمیمی‌تر به طبیعت تصویر می‌شوند، به سبب مشکلاتی چون

فقر، نبود امکان دستیابی به آموزش و آگاهی‌های لازم زیست‌محیطی و نبود مدیریت و... به‌رغم توان‌های خود نتوانسته‌اند نقش مؤثری ایفا کنند (Majidi Khameneh, 2008: 157).

در این راستا و به منظور ارتقاء کیفیت زندگی و ترویج بهزیستی در محلات شهر تهران، امور زنان شهرداری تهران اقدام به اجرای طرح تسنیم با محورهایی مانند کیفیت زندگی و سبک زندگی نموده است. مدیریت و برنامه‌ریزی در حوزه زنان، به‌ویژه کوشش برای بهبود وضعیت و کیفیت زندگی آن‌ها در کلانشهری همچون تهران، با توجه به حجم گسترده جمعیتی آن و عوامل مخاطره‌آمیز متعددی که در مناطق و محلات پیش‌روی زنان وجود دارد، صرفاً به‌صورت متمرکز و بدون مشارکت شهروندان، نهادهای مردم‌نهاد و مدیریت‌های محلی و نیز بدون هم‌افزایی کلیه ظرفیت‌های موجود در محلات، بسیار دشوار است. از این‌رو اداره کل امور زنان در راستای اهداف و سیاست‌های کلان شهرداری تهران "خانه‌های تسنیم" را در سطح محلات به‌منظور توانمندسازی و ارتقاء قابلیت‌های زنان، ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی، حمایت از نهاد خانواده و تحکیم آن و زمینه‌سازی برای مشارکت اجتماعی زنان، با همکاری و همیاری آن‌ها و ذی‌نفعان محلی حوزه زنان ایجاد نموده است. این فعالیت‌ها و برنامه‌ها با توجه به مسائل اولویت‌دار زنان در محلات و با تأکید بر آموزش و توانمندسازی و توسعه ظرفیت‌های اجتماعی زنان و مبتنی بر گسترش زیرساخت‌های حوزه زنان در محلات است. مدیریت محله با جلب مشارکت زنان و اجرای پروژه‌های مناسب مرتبط با طرح، زمینه‌های بهبود وضعیت و کیفیت زندگی زنان محله را فراهم می‌کند.

در قالب اجرای این طرح‌ها آموزش‌های مختلفی در زمینه حوزه زیست شهری با هدف ارتقاء فرهنگ نظافت و بهداشت اجتماعی و تأکید بر کاهش تولید و تفکیک زباله از مبدأ و ارتقاء فرهنگ شهروندان به منظور کاهش ترافیک با محوریت کاهش آلودگی هوا و احترام و پاکیزگی محیط زیست، کاهش آلودگی زیست‌محیطی، بهداشت و سلامت فردی و اجتماعی و جلوگیری از بیماری‌های همه‌گیر و... به زنان در سرای محله داده می‌شود تا با افزایش دانش زیست‌محیطی شهروندان زمینه برای افزایش مشارکت زنان در خصوص مسایل زیست‌محیطی فراهم گردد. اما مسأله‌ای که مطرح است این است که با وجود هزینه‌های زیاد امور زنان شهرداری، آیا اجرای طرح‌های تسنیم شهرداری بر تغییر نگرش و مشارکت زیست‌محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ تأثیرگذار است؟ و از نظر زنان در راه تحقق این مهم، چه مسایل و مشکلات و چه پیشنهادهایی وجود دارد؟

اما اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق از چند جنبه قابل بررسی است. از جنبه اول می‌توان گفت که اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی در جهت حفاظت از محیط زیست برای اقشار مختلف جامعه و حساس‌نمودن افکار عمومی در مقابل تخریب محیط زیست یکی از روش‌های کارآمد برای پیشگیری می‌باشد. اما تغییر رفتار به‌خودی خود صورت نمی‌گیرد و نیازمند پیش‌شرط‌هایی است. بدین‌منظور آگاهی پیش‌شرط لازم برای رفتار افراد می‌باشد (salehi 2012) و بر اساس این می‌توان نتیجه گرفت که میزان آگاهی زیست‌محیطی افراد، یکی از عوامل پیش‌بینی‌کننده رفتارهای زیست‌محیطی آن‌ها می‌باشد

(Farahmand, & et.al, 2014) که با بررسی ابعاد زیست محیطی طرح های کیفیت زندگی و سبک زندگی شهرداری و تأثیر آن بر سطح دانش و آگاهی و میزان مشارکت زنان می توان ضمن برآورد کاستی ها و نواقص؛ زمینه را برای افزایش اثرگذاری این طرح در حوزه مسایل زیست محیطی فراهم نمود.

از جنبه دیگر شناخت و آگاهی پیش نیاز هرگونه سیاست گذاری و برنامه ریزی است. آگاهی از نظرات شهروندان در ارتباط با وضعیت محیط زیست می تواند در شناخت و درک صحیح از وضعیت موجود برای تعیین تغییرات لازم در نحوه مدیریت و ارائه برنامه های مدیریتی و جلب مشارکت شهروندان در جهت ارتقاء وضعیت محیط زیست کشور بسیار بااهمیت است. همچنین شهرداری در قالب طرح های تسنیم هزینه های زیادی را متقبل می شود که تغییراتی را در بینش و آگاهی زنان در زمینه های مختلف از جمله مسائل زیست محیطی ایجاد کرده و زمینه مشارکت هرچه بیش تر زنان در امور محله مخصوصاً مسایل زیست محیطی که ارتباط انکارناپذیری با سبک زندگی و کیفیت زندگی دارد، ایجاد کند؛ اما با وجود این، مطالعات چندانی در خصوص این طرح ها و میزان اثرگذاری آن ها در حوزه های مختلف مخصوصاً مسایل زیست محیطی انجام نشده است.

فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی

طرح های تسنیم شهرداری بر تغییر نگرش و مشارکت زیست محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ تأثیرگذار است.

فرضیه های فرعی

بین طرح تسنیم شهرداری و بعد رفتاری از مسایل محیط زیستی زنان شهرداری منطقه ۱۲ رابطه وجود دارد.
بین طرح تسنیم شهرداری و بعد نگرشی از مسایل محیط زیستی زنان شهرداری منطقه ۱۲ رابطه وجود دارد.
بین ویژگی های زمینه ای (سن، تحصیلات، درآمد، شغل) و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده ارتباط وجود دارد.

بین ویژگی های زمینه ای (سن، تحصیلات، درآمد، شغل) و میزان مشارکت زیست محیطی زنان آموزش دیده ارتباط وجود دارد.

در ابتدا به تعریف مفاهیم اساسی تحقیق مانند طرح تسنیم زنان پرداخته ایم. در ادامه ادبیات تجربی داخلی و خارجی بررسی شده است.

مبانی نظری

طرح تسنیم

یکی از نخستین گام‌ها برای کارآمدسازی نظام مدیریت و برنامه‌ریزی زنان این است که مبتنی بر اولویت‌های محلی و به عبارتی الگوهای آمایش سرزمین و توسعه منطقه‌ای و محلی زنان باشد که در شناسایی و تعیین این اولویت‌ها، خود زنان نیز مشارکت ویژه‌ای داشته باشند. گام مکمل دیگر نیز این است که زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های لازم برای طراحی و پیاده‌سازی برنامه‌ها و خدمات مناسب برای بهبود وضعیت زنان از طریق مشارکت خود آن‌ها وجود داشته باشد. اکنون که در قالب سیاست محله‌محوری و با استقرار و توسعه سراهای محله در کلیه محلات شهر تهران، همچنین با شکل‌گیری خانه‌های تسنیم در این سراهای محله، زمینه‌های ساختاری لازم برای مشارکت نهادینه زنان و ذی‌نفعان محلی حوزه زنان در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی این حوزه به وجود آمده است، فعالیت مناسب و کارآمد خانه‌های تسنیم می‌تواند زمینه‌های مؤثری برای ارتقاء کیفیت زندگی زنان در سطح محلات شهر تهران فراهم نماید.

تسنیم به معنای اعتلا و بلندی و نام چشمه‌ای در بهشت است و خانه تسنیم، تشکل مردمی و داوطلبانه است که با هدف توانمندسازی و پیشرفت توانایی‌های زنان، ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی، حمایت از نهاد خانواده و تحکیم بنیان آن، گسترش و ترویج فرهنگ ایثار و زمینه‌سازی برای مشارکت اجتماعی زنان، براساس سیاست‌های کلان فرهنگی و اجتماعی شهرداری تهران و در چارچوب مقررات و تشکیلات سرای محله و رویکرد محله‌محوری، با همکاری زنان و ذی‌نفعان محلی حوزه زنان فعالیت می‌کند. این فعالیت‌ها و برنامه‌ها با توجه به مسائل الویت‌دار زنان در محلات و با تأکید بر آموزش و توانمندسازی و توسعه ظرفیت‌های اجتماعی زنان و مبتنی بر گسترش زیرساخت‌های حوزه زنان در محلات است و مدیریت محله با جلب مشارکت زنان و اجرای پروژه‌های مناسب مرتبط با طرح، زمینه‌های بهبود وضعیت و کیفیت زندگی زنان محله خود را فراهم می‌کنند. در مجموع اهداف خانه تسنیم عبارت‌اند از: ایجاد فرصت‌های مناسب برای ارتقاء توانمندی‌های زنان؛ اشاعه و توسعه سبک زندگی اسلامی-ایرانی؛ گسترش فرصت‌ها برای تحکیم و رشد نهاد خانواده؛ هم‌اندیشی در زمینه مطالعه و شناخت وضعیت زنان در سطح محله‌ها با همکاری خانه پژوهش؛ جلب ظرفیت کانون‌های همیاری اجتماعی زنان؛ توسعه و کیفیت‌بخشی راهکارهای بهبود وضعیت زنان در محلات؛ سامان‌دهی و ارتقاء توانمندی‌های کانون‌ها و گروه‌های همیاری اجتماعی زنان در محلات؛ برنامه‌ریزی برای بهبود وضعیت زنان در سطح محلات؛ زمینه‌سازی برای توسعه مشارکت‌های اجتماعی زنان.

دیدگاه توانمندسازی فیترمن

در دیدگاه Fetterman (2005) درخصوص توانمندسازی آموزش و افزایش آگاهی جایگاه بالایی دارد. فیترمن معتقد است افراد زمانی می‌توانند به‌خوبی از عهده وظایف محوله برآیند که از مهارت، دانش و توانایی لازم برخوردار بوده و اهداف را به‌خوبی بشناسند که این مهم طی فرآیند آموزش به گروه‌های هدف منتقل می‌شود. فیترمن برای توانمندسازی فرآیندی پنج سطحی در نظر گرفته است که شامل موارد زیر است:

برنامه تسهیل‌گری^۱: به معنای ساده‌سازی یا کم‌تر کردن مشکلات با کمک حرکت به سمت جلو است. تسهیل‌گری فرآیندی است که طی آن سعی می‌شود ابزار ابتکار عمل، تصمیم‌گیری و خلاقیت به افراد و گروهایی که تا به حال به هر علت در حاشیه بوده‌اند و فرصت مشارکت نداشتند، انتقال یابد و نقش و فعالیت اعضای گروه به‌صورت قابل توجهی تداوم داشته تا اینکه افراد به توانمندی برسند (Fattai & et.al, 2014: 6) در این مدل تلاش می‌شود به بازیگران کمک شود تا خود یک طرح را پیاده کنند (Abbaszadeh & et.al, 2011: 143).

آموزش^۱: افراد زمانی می‌توانند به‌خوبی از عهده وظایف محوله برآیند که از مهارت، دانش و توانایی لازم برخوردار بوده و اهداف را به‌خوبی بشناسند. ابزاری که می‌تواند در این زمینه به کمک آن‌ها بشتابد، فرایند آموزش و توانمندسازی است (Samei, 2013). در حقیقت آموزش نحوه بروز توانمندی‌های افراد است؛ به‌نوعی که افراد ضمن مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها، خود طراح و اجراکننده باشد (Abbaszadeh & et.al, 2011: 143).

حمایت^۱: حمایت شامل ایجاد تعلق، صمیمیت، یکپارچگی اجتماعی افراد، ایجاد فرصت و امکاناتی برای رفتارهای مثر و ایفای نقش و امکان کمک اطلاعاتی، عاطفی و مادی به آنان می‌باشد. حمایت افراد را قادر می‌سازد تا توانایی روپارویی با مشکلات روزمره و بحران‌های زندگی را داشته باشند (Fattai & et.al, 2014: 6).

آزادسازی^۱: عملی ناشی از آزاد بودن یا آزادی فرد از نقش‌ها و محدودیت‌های گذشته و آزاد شدن از انتظارات و نقش‌های جاافتاده موجود است که منجر به یافتن فرصت‌های جدید، دیدن منابع موجود در یک چشم‌انداز روشن جدید و بازتعریف نقش‌ها و هویت‌های جدید برای مردم توسط خودشان می‌گردد (ibid).

آشکارسازی^۱: برنامه و اقداماتی است که منجر به آگاه‌سازی، روشن‌گری و ایجاد انگیزه در میان اعضای جامعه هدف برای همراهی با دیگر عوامل برنامه می‌شود (Abbaszadeh & et.al, 2011).

سابقه پژوهش داخلی

Fariba et al (2022) پژوهشی با عنوان "تبیین جامعه‌شناختی رفتارهای زیست‌محیطی جوانان شهر تهران" را به انجام رساندند. جامعه آماری پژوهش، جوانان ۱۸-۳۵ ساله شهر تهران بودند که ۴۵۳ نفر از آن‌ها در مناطق مختلف شهر و با مدنظر قراردادادن وضعیت توسعه‌یافتگی این مناطق به‌عنوان نمونه انتخاب شده و با استفاده از شیوه نمونه‌گیری سهمیه‌ای مطالعه شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام شد. یافته‌های توصیفی پژوهش نشان‌دهنده وضعیت نسبتاً مطلوب رفتار زیست‌محیطی در بین افراد مطالعه شده است. یافته‌های استنباطی پژوهش بیان‌گر این است که متغیرهای مستقل پژوهش (طبقه اجتماعی، سرمایه فرهنگی، سطح دین‌داری، مصرف‌گرایی و آگاهی زیست‌محیطی) در مجموع ۲۶ درصد توان تبیین واریانس متغیر رفتار زیست‌محیطی را در بین افراد مطالعه شده دارند. اثر همه متغیرهای مستقل به جز متغیر سرمایه فرهنگی بر متغیر رفتار مخرب زیست‌محیطی به لحاظ آماری معنادار است. شایان ذکر است اثر متغیرهای طبقه اجتماعی و آگاهی زیست‌محیطی بر رفتار مخرب زیست‌محیطی معکوس و اثر متغیرهای مصرف‌گرایی و سطح دین‌داری بر این متغیر مستقیم است. متغیر طبقه اجتماعی نیز به‌صورت غیرمستقیم و با میانجی‌گری متغیر دین‌داری بر رفتار مخرب زیست‌محیطی اثر معکوس دارد.

Eshraghi (2021) مقاله‌ای با عنوان "بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی شهر تهران" را مورد بررسی قرار داد. وی معتقدست رشد مصرف انرژی و افزایش نیاز به آن از یک سو و محدودیت ذخایر و پایان‌پذیر بودن منابع انرژی فسیلی و مشکلات زیست‌محیطی ناشی از مصرف این منابع از سوی دیگر، دلایل قابل توجهی است که ضرورت ایجاد تغییر در نگرش‌های مصرفی افراد را گوشزد می‌کند. اتخاذ راهکارهای مناسب برای جلوگیری از اتلاف و مصرف بی‌رویه انرژی و البته اصلاح رفتارهای زیست‌محیطی افراد به‌صورت کلی و اصلاح الگوی مصرف به‌صورت جزئی در رابطه با منابع انرژی در کشور ما نیز روز به روز بیشتر احساس می‌شود. یکی از راهکارهای اجتناب از آسیب‌رساندن به محیط زیست و جلوگیری از تخریب آن، تغییر رفتار انسان‌ها به سمت و سوی ابعاد طبیعت‌گرایانه است. بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر آسیب‌های زیست‌محیطی شهر تهران و اهداف فرعی این پژوهش بررسی رابطه بین شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی با رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی در آلوده کردن شهر تهران می‌باشد. لازم است ذکر شود میان هر سه فرضیه و رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی رابطه وجود دارد و هر سه در این پژوهش تأیید می‌شوند.

Farahmand & et.al (2014) مقاله‌ای با عنوان "بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی (مورد مطالعه: شهروندان شهر یزد)" را مورد بررسی قرار داده است. جامعه آماری این تحقیق شهروندان شهر یزد بوده که به‌صورت تصادفی خوشه‌ای با استفاده از فرمول کوکران، ۳۲۳ نفر انتخاب شده‌اند. روش تحقیق پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه می‌باشد. نتایج تحقیق بیان‌گر این است که میان متغیرهای سن، آگاهی زیست‌محیطی، فردگرایی، رضایت از

زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معناداری وجود دارد؛ همچنین در رفتارهای زیست‌محیطی میان زنان و مردان تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد که با توجه به ضریب تعیین تعدیل‌شده کلی متغیرهای باقی‌مانده در معادله رگرسیون با همدیگر، ۲۸ درصد از واریانس متغیر وابسته را تعیین می‌کنند.

Mokhtari Malekabadi & et.al (2014) در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل و بازشناسی رفتارهای زیست‌محیطی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان"، به سنجش تأثیر برخی متغیرها از جمله دانش زیست‌محیطی، نگرش زیست‌محیطی، ارتباط افراد با طبیعت، سن، جنسیت، وضعیت تأهل، موقعیت اجتماعی/اقتصادی بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان پرداختند. این پژوهش به روش پیمایشی صورت گرفته است و با توزیع پرسش‌نامه بین افراد نمونه‌ای به حجم ۴۰۰ نفر در سال ۱۳۹۱ انجام شده است. افراد نمونه به شیوه سهمیه‌ای از جامعه آماری شهروندان بالای پانزده سال شهر اصفهان انتخاب شدند. نتایج تحقیق نشان‌گر این است که رفتار زیست‌محیطی شهروندان اصفهانی نسبت به دهه قبل، مسؤولانه‌تر شده است. مهم‌ترین عامل پیش‌بینی‌کننده رفتار زیست‌محیطی، ارتباط افراد با طبیعت می‌باشد. افراد مسن و زنان، بیش‌تر از مردان، رفتارهایی مانند تفکیک زباله و استفاده از حمل‌ونقل دوست‌دار محیط زیست را انجام می‌دهند. موقعیت اجتماعی/اقتصادی پیش‌بینی‌کننده استفاده افراد از حمل‌ونقل دوست‌دار محیط زیست و خرید زیست‌محیطی می‌باشد که رابطه اول منفی است. بدین‌گونه که افراد با موقعیت اجتماعی/اقتصادی بالاتر کم‌تر از حمل‌ونقل دوست‌دار محیط زیست استفاده می‌کنند. زنان از حمل‌ونقل دوست‌دار محیط زیست بیشتر استفاده می‌کنند و در زمینه تفکیک زباله از مبدأ نیز رفتار مناسب‌تری دارند.

Esmaeili & et.al (2013) مقاله‌ای با عنوان "نقش منابع اطلاعاتی در تغییر نگرش شهروندان تهرانی نسبت به محیط زیست سالم" ارائه داده‌اند. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه شهروندان تهرانی بود که در منطقه ۱۴ شهرداری تهران در کلاس‌های آموزشی فضای سبز شرکت کرده بودند (۸۷۳ نفر). از میان این تعداد شرکت‌کننده ۲۱۲ نفر از آنان به عنوان نمونه، با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای - تناسبی انتخاب شدند. ابزار اصلی این پژوهش پرسش‌نامه بود که روایی محتوایی و صوری آن با کسب نظرات اساتید و صاحب‌نظران در حوزه آموزش و ترویج کشاورزی و محیط زیست به دست آمد. سپس آزمون مقدماتی برای به‌دست‌آوردن پایایی پرسش‌نامه انجام گرفت و ضریب کرونباخ آلفا برای پرسش‌نامه ۹۵ درصد حاصل شد. یافته‌ها نشان داد که بین متغیرهای سن و سطح تحصیلات با متغیر وابسته دانش شهروندان نسبت به سالم‌سازی محیط زیست رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین متغیر منابع اطلاعاتی و متغیرهای وابسته دانش و مهارت آنان نسبت به سالم‌سازی محیط زیست نیز رابطه وجود دارد.

Farhadian Babadi & et.al (2022) پژوهشی با عنوان "تبیین جامعه‌شناختی رفتار زیست‌محیطی براساس سبک زندگی" را به انجام رساندند. آن‌ها معتقدند تهران، به عنوان پرجمعیت‌ترین شهر ایران، با مشکلات زیست‌محیطی زیادی روبه‌رو است. برای حل این مشکلات، مطالعه الگوهای سبک زندگی و الگوهای مصرف ضروری است. هدف از این مطالعه،

بررسی رابطه بین سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی است. چارچوب نظری تحقیق، نظریه سرمایه فرهنگی بوردیو، نظریه زیمل و نظریه مصرف‌نمایشی وبلن است. رویکرد تحقیق کمی، روش تحقیق پیمایشی و ابزار جمع‌آوری، پرسش‌نامه است. جامعه آماری، ساکنان هشت منطقه تهران هستند که حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفر بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین سبک زندگی (مصرف معقول و مصرف فرهنگی) و رفتار زیست‌محیطی رابطه قوی و مثبتی وجود دارد، بین سبک زندگی مصرف مادی و رفتار زیست‌محیطی رابطه معکوس و قوی وجود دارد. میانگین رفتار زیست‌محیطی مردان و زنان و وضعیت تأهل نشان می‌دهد که زنان نسبت به مردان و افراد متأهل نسبت به افراد مجرد، رفتار حمایتی زیست‌محیطی بیشتری دارند. رفتار حمایتی زیست‌محیطی در گروه سنی ۴۳+ سال بیشتر از گروه سنی ۱۸ تا ۴۲ سال بود و بین رفتار زیست‌محیطی و تحصیلات رابطه معناداری وجود نداشت. نتایج تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر نشان می‌دهد: سبک زندگی مصرف معقول با ۳۲ درصد، سبک زندگی مصرف فرهنگی با ۲۹ درصد و سبک زندگی مصرف مادی با ۲۸ درصد تأثیر کل، به ترتیب در رتبه‌های اول، دوم و سوم قرار دارند.

سابقه پژوهش خارجی

Molina & et.al (2013) پژوهشی با عنوان "دانش زیست‌محیطی و عوامل دیگر مؤثر بر رفتار حامیان محیط زیست: مقایسه دانشجویان دانشگاه کشورهای درحال توسعه و پیشرفته" مطالعه‌ای را در میان دانشجویان دانشگاه‌هایی از کشورهای با سطوح مختلف اقتصادی (ایالات متحده آمریکا، اسپانیا، مکزیک و برزیل) را به انجام رساندند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که منابع غیررسمی و رسمی آموزش و پرورش، نگرش‌ها و انگیزه‌ها بر رفتار حامیان دانشجویان محیط زیست تأثیر دارد (Farahmand & et.al, 2014).

تور ۱ در مطالعه‌ای تحت عنوان «افزایش آگاهی و دانش محیط زیستی زنان»، به بررسی میزان آگاهی زنان از موضوعات محیط زیستی و تأثیر آموزش در افزایش این آگاهی‌ها پرداخت. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که زنان به آموزش محیط زیست علاقمند بوده و این گونه آموزش‌ها را مفید می‌دانند. آموزش باعث افزایش دانش و آگاهی بانوان نسبت به مسایل زیست‌محیطی می‌شود (Mobley & et.al, 2012).

در بررسی آزمایشی هانشل ولیگت بیان شده است که آموزش ضمن خدمت محیط زیست به همراه مطالب تکمیلی کلاسی، از نظر افزایش اطلاعات دانش‌آموزان و اتخاذ گرایش‌های مثبت در قبال محیط زیست، دستاوردهای قابل توجهی را به دنبال داشته است. با استفاده از یافته‌های آنان می‌توان نتیجه گرفت معلمانی که دوره آموزش ضمن خدمت را در آموزش محیط زیست گذرانده‌اند، گرایش بیش‌تری به توسعه افکار مثبت نسبت به موضوع محیط زیست خواهند داشت (Hemmati, 2001: 39).

Cass & et.al (2006) در تحقیقی نقش آموزش‌های دوره ابتدایی را بر باورها و گرایشات زیست‌محیطی گروهی از دانش‌آموزان دبیرستانی اندونزیایی بررسی کردند. در این تحقیق آن‌ها سه گروه از دانش‌آموزان دبیرستانی را در سه منطقه متفاوت جغرافیایی انتخاب کردند و باورها و گرایش‌های زیست‌محیطی آنان را با پرسش‌نامه‌هایی یکسان سنجیدند. نتایج نشان داد روش‌های آموزش متفاوت در دوره ابتدایی تأثیر زیادی بر تفاوت باورهای زیست‌محیطی دانش‌آموزان داشته است. آن‌ها همچنین بیان داشتند که علاوه بر روش تدریس و محتوای درس، محیط و جامعه نیز بر میزان و نوع باورهای زیست‌محیطی افراد تأثیر بسزایی دارند (Ramezani-Ghavamabadi, 2012: 237).

بررسی ادبیات تجربی داخلی و خارجی حاکی از آن است که مسایل زیست‌محیطی در جهان کنونی از اهمیت بالایی برخوردار هستند و روز به روز بر دامنه نگرانی‌ها از مسایل و بحران‌های زیست‌محیطی در حال افزایش است. بسیاری از کشورها به منظور حل مسایل زیست‌محیطی در پی افزایش نقش و مشارکت زنان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین گروه‌ها به‌منظور حل مشکلات زیست‌محیطی هستند. نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که آموزش به‌منظور ارتقاء آگاهی و دانش زنان در خصوص مسایل زیست‌محیطی تأثیر مثبت و افزایشی دارد و با افزایش دانش زیست‌محیطی زنان میزان حساسیت و مشارکت‌شان در امور زیست‌محیطی افزایش می‌یابد.

بررسی ادبیات تجربی نشان می‌دهد که انجام پیمایش یکی از مؤثرترین روش‌های تحقیقاتی جهت انجام این نوع مطالعات است. از این‌رو در این تحقیق نیز به تأسی از این پژوهش‌ها، از این روش جهت انجام این تحقیق استفاده شده است. همچنین بررسی ادبیات تجربی نشان داد که با وجود اینکه چندسالی است از انجام طرح‌های سبک زندگی و کیفیت زندگی توسط اداره امور زنان شهرداری تهران می‌گذرد، مطالعه‌ای در این خصوص انجام نشده است. از این‌رو در این تحقیق در پی "بررسی تأثیر طرح تسنیم شهرداری بر تغییرنگرش و مشارکت زیست‌محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲" هستیم.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق به لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی است و به لحاظ نوع داده تحقیقی کمی محسوب می‌شود و از نظر روشی از دو روش اسنادی و پیمایشی استفاده شده است. در بخش پیمایشی ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه محقق‌ساخته بوده است و در بخش اسنادی از فیش‌برداری جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است.

جامعه آماری پژوهش شامل زنان منطقه ۱۲ هستند که در اجرای طرح تسنیم مشارکت داشتند و تعدادشان در مجموع ۴۰۰ نفر است.

در این پژوهش از روش پرسش‌نامه برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. در تحقیق حاضر برای محاسبه اعتبار از روش اعتبار صوری استفاده شده است. میزان آلفای کرونباخ به‌دست آمده برای هریک از شاخص‌های تحقیق محاسبه شد

که با توجه به اینکه همه بزرگ‌تر از ۰,۷۰ می‌باشند و آلفای کل پرسش‌نامه نیز ۰,۷۴ است، قابل قبول بوده و این موضوع نشان‌دهنده همبستگی درونی بین متغیرها برای سنجش مفاهیم مورد نظر است و بدین ترتیب می‌توان گفت که تحقیق ما از قابلیت اعتماد و یا پایایی لازم برخوردار است.

در این تحقیق، برای توصیف از جداول یک‌بعدی و نمودار، شاخص مرکزی (میانگین) و شاخص پراکندگی (انحراف معیار) استفاده خواهد شد و برای تبیین یافته‌ها نیز از جداول دوبعدی و آزمون‌های آماری کولموگروف اسمیرنف، خی‌دوی، تی تک نمونه (t)، همبستگی پیرسون و همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

دو مفهوم کلیدی در این پژوهش وجود دارد که نیازمند تعریف مفهومی و عملیاتی می‌باشد. بنابراین، تعاریف این مفاهیم در این قسمت ارائه خواهد شد.

نگرش‌های زیست‌محیطی مجموعه احساسات خوشایند یا ناخوشایند در مورد ویژگی‌های محیط فیزیکی یا مسائل مرتبط با آن می‌باشد (Manzanal & et.al, 2007: 120). نگرش دارای سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری است که در ادامه مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

بعد شناختی

تعریف مفهومی: بعد شناختی عبارت از باورها و ارزش‌ها و اطلاعات درباره هدف شناخته شده به‌وسیله فرد است (Rezaian, 1990: 202) مؤلفه‌های شناختی عبارت است از آگاهی، فهم و دانش نسبت به وجود چیزی Bohner & (et.al, 2005: 17).

تعریف عملیاتی: در این تحقیق منظور از بعد شناختی عبارت است از باورها و ارزش‌ها و اطلاعات زنان شرکت‌کننده در خصوص مسایل زیست‌محیطی است که با گویه‌های زیر در قالب طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از خیلی کم با نمره (۱) و خیلی زیاد با نمره (۵) سنجیده شده است. همچنین به‌منظور سنجش اطلاعات زنان سؤالاتی در خصوص سازمان‌ها و نهادهای فعال در حوزه مسایل زیست‌محیطی، مهم‌ترین مسایل زیست‌محیطی در جهان و ایران و مهم‌ترین منابع آلودگی در تهران مطرح شده است.

جدول ۱. گویه‌های سنجش بعد شناختی شاخص نگرش

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
یکی از بدترین جنبه‌های افزایش جمعیت این است که بسیاری از منابع طبیعی نابود می‌شوند.					
یکی از مهم‌ترین دلایل حفظ منابع طبیعی، نگهداری از جانداران در طبیعت است.					
هرچند که حیوانات وحشی بخشی از اکوسیستم هستند، اما نیاز به حفاظت ندارند.					
طبیعت مستقل از منفعتی که برای انسان دارد، ارزشمند است.					
تخریب محیط زیست از عوامل اصلی تخریب لایه ازن و گرمایش زمین است.					
حفاظت از محیط زیست، وظیفه سازمان محیط زیست است و شهروندان در این خصوص وظیفه و تأثیر چندانی ندارند.					
سازمان‌ها و نهادهای فعال در حوزه مسایل زیست‌محیطی در ایران را می‌شناسم.					
در خصوص مهم‌ترین مسایل زیست‌محیطی ایران و جهان اطلاعات کافی دارم.					
درباره مهم‌ترین منابع آلودگی محیط زیست در تهران اطلاعات کافی دارم.					

منبع: یافته‌های نویسندگان

بعد عاطفی

تعریف مفهومی: بعد عاطفی نگرش شامل احساس ها و عواطف درباره هدف، فرد، فکر، رخداد یا شیء است (Rezaian, 202: 1990) و مؤلفه های عاطفی عبارت است از ارزیابی، دوست داشتن و ترجیح دادن یک چیز بر چیز دیگر (Bohner, 17: 2005, et.al.).

تعریف عملیاتی: منظور از بعد عاطفی در این تحقیق احساس ها و عواطف بانوان شرکت کننده نسبت به مسایل زیست محیطی است که با گویه های زیر در قالب طیف لیکرت پنج گزینه ای از خیلی کم با نمره (۱) و خیلی زیاد با نمره (۵) سنجیده شده است.

جدول ۲. گویه های سنجش بعد عاطفی شاخص نگرش

گویه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
از بین بردن مناطق جنگلی برای انجام کشاورزی مرا غمگین می کند.					
این مسأله که ذخیره نفتی در حال اتمام است، باعث ناراحتی من می شود.					
از دیدن محیط های طبیعی ویران شده غمگین می شوم.					
مشاهده حیوانات خشک شده در اماکن مختلف من را ناراحت می کند.					
وقتی احساس ناراحتی می کنم به طبیعت پناه می برم.					
برای مسایل زیست محیطی احترام زیادی قایل هستم.					

بعد رفتاری یا مشارکتی

تعریف مفهومی: رفتار زیست‌محیطی "به آمادگی و گرایش به اقدام عملی در جهت بهبود مسایل زیست‌محیطی گفته می‌شود" (Eisen, 1995).

تعریف عملیاتی: رفتار و عملکرد زیست‌محیطی، اشاره به رفتارهایی مانند تفکیک زباله‌های بازیافتی از غیربازیافتی، صرفه‌جویی در مصرف، حمل‌ونقل دوستدار محیط زیست، خرید زیست‌محیطی و همکاری با سازمان‌های زیست‌محیطی و... (Mokhtari Malekabadi & et.al (2014). زنان شرکت‌کننده با گویه‌های زیر در قالب طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از خیلی کم با نمره (۱) و خیلی زیاد با نمره (۵) سنجیده شده است.

جدول ۳. گویه‌های سنجش بعد رفتاری شاخص نگرش

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
تفکیک زباله‌های بازیافتی از غیر بازیافتی					
مدیریت بهینه مصرف انرژی (برق، گاز و ...)					
حساسیت بیش‌تر در خصوص مسایل زیست‌محیطی محله					
تغییر الگوی مصرف خانوار و کاهش تولید زباله					
استفاده بیش‌تر از حمل‌ونقل عمومی					
همکاری بیش‌تر با شهرداری در حفظ و نگهداری محیط زیست محله					
گزارش مشکلات زیست‌محیطی محله به شهرداری و سایر نهادها و سازمان‌های مسؤول و پیگیری جهت رفع مشکل					
صرفه‌جویی در آب					

یافته‌های تحقیق

توصیف متغیرها

یافته‌های توصیفی که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفتند شامل شغل، میزان تحصیلات، سن، متوسط درآمد خانوار در ماه، تعداد سال‌های مشارکت در کلاس، میزان رضایت از طرح‌های تسنیم است که نتایج توصیفی آن به این شرح به دست آمده است: یافته‌های حاصل از سنجش وضعیت شغلی نشان می‌دهد که ۳۹ درصد پاسخ‌گویان خانه‌دار هستند. ۱۹,۳ درصد کارمند، ۱۴,۴ درصد شغل آزاد، ۶,۷ درصد محصل و دانشجو و ۵,۳ درصد نیز بازنشسته هستند. ۶,۴ درصد نیز بیکار هستند.

یافته‌های جدول زیر گویای این مطلب است که ۱۲,۷ درصد دارای تحصیلات زیردیپلم هستند. ۲۸,۶ دارای تحصیلات دیپلم، ۱۷,۹ درصد فوق‌دیپلم، ۲۷,۶ درصد دارای تحصیلات لیسانس و ۱۵,۳ درصد دارای تحصیلات فوق‌لیسانس و بالاتر هستند.

یافته‌های حاصل از سنجش سن نشان می‌دهد که ۶,۱ درصد پاسخ‌گویان ۲۰ سال و کمتر سن دارد. ۲۴ درصد بین ۲۱ تا ۲۹ سال، ۴۲,۹ درصد بین ۳۰ الی ۳۹ سال، ۲۱,۹ درصد بین ۴۰ الی ۴۹ سال، ۳,۱ درصد بین ۵۰ الی ۵۹ سال و ۲ درصد بین ۶۰ سال و بیش‌تر سن دارند.

یافته‌های جدول زیر گویای این مطلب است که ۳۴,۱ درصد درآمدشان ۱۲۰۰ و کمتر است. ۳۲,۳ درصد درآمدشان بین ۱ میلیون و ۲۰۰ هزار و ۲ میلیون است و ۳۳,۵ درصد نیز درآمدشان بالاتر از ۲ میلیون است. میانگین درآمد ۱ میلیون و ۵۷۵ هزار، کم‌ترین درآمد ۱ میلیون تومان و بیش‌ترین درآمد ۲ میلیون و ۵۰۰ هزار تومان است.

یافته‌های جدول زیر گویای این مطلب است که ۴,۴ درصد بین ۲ الی ۳ سال ست که در کلاس‌های آموزشی شهرداری مشارکت دارند. ۲۴ درصد بین ۱ سال و کمتر، ۲۲,۹۶ درصد بین ۴ الی ۵ سال و ۹,۷ درصد بین ۶ سال و بیش‌تر در طرح‌های شهرداری مشارکت دارند.

یافته‌های جدول زیر گویای این مطلب است که ۴۴,۹ درصد رضایت زیاد و خیلی زیادی از اجرای طرح‌های تسنیم داشتند و در مقابل ۲۳,۴ درصد نیز رضایت کم و خیلی کمی از این طرح‌ها داشتند. ۳۱,۶ درصد نیز رضایت متوسطی داشتند.

توصیف شاخص‌های تحقیق

بعد شناختی

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۷۷ درصد با گویه «یکی از بدترین جنبه‌های افزایش جمعیت این است که بسیاری از منابع طبیعی نابود می‌شوند» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۲۳ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها حاکی از آن است که ۷۲٫۴ درصد با گویه «یکی از مهم‌ترین دلایل حفظ منابع طبیعی نگهداری از جانداران در طبیعت است» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۴۵٫۵ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۳۰٫۱ درصد با گویه «هرچند که حیوانات وحشی بخشی از اکوسیستم هستند، اما نیاز به حفاظت ندارند» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۶۹٫۹ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها حاکی از آن است که ۸۱٫۲ درصد با گویه «طبیعت مستقل از منافع که برای انسان دارد، ارزشمند است» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۱۸٫۸ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند. یافته‌ها حاکی از آن است که ۹۳٫۸ درصد با گویه «تخریب محیط زیست از عوامل اصلی تخریب لایه ازن و گرمایش زمین است» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۶٫۲ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۵۷٫۷ درصد با گویه «حفاظت از محیط زیست وظیفه سازمان محیط زیست است و شهروندان در این خصوص وظیفه و تأثیر چندانی ندارند» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۴۲٫۳ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

بر اساس داده‌های به دست آمده می‌توان گفت که ۴۱٫۸ درصد با گویه «سازمان‌ها و نهادهای فعال در حوزه مسایل زیست‌محیطی در ایران را می‌شناسم» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۵۸٫۲ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها حاکی از آن است که ۳۷٫۳ درصد با گویه «در خصوص مهم‌ترین مسایل زیست‌محیطی ایران و جهان اطلاعات کافی دارم» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۶۲٫۷ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها حاکی از آن است که ۳۸,۳ درصد با گویۀ «دربارۀ مهم‌ترین منابع آلودگی محیط زیست در تهران اطلاعات کافی دارم» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۶۱,۷ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب گویه‌های سازندۀ شاخص شناختی

گویه	میزان				جمع
	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	
یکی از بدترین جنبه‌های افزایش جمعیت این است که بسیاری از منابع طبیعی نابود می‌شوند.	۴۵,۹	۳۱,۱	۱۹,۹	۳,۱	۱۹۶
					۱۲۰,۰
یکی از مهم‌ترین دلایل حفظ منابع طبیعی نگهداری از جانداران در طبیعت است.	۱۶,۳	۵۶,۱	۲۵,۵	۲,۰	۱۹۶
					۱۲۰,۰
هرچند که حیوانات وحشی بخشی از اکوسیستم هستند، اما نیاز به حفاظت ندارند.	۰,۵	۲۹,۶	۴۲,۹	۲۷,۰	۱۹۶
					۱۲۰,۰
طبیعت مستقل از منافعی که برای انسان دارد، ارزشمند است.	۴۸,۰	۳۳,۲	۱۶,۸	۲,۰	۱۹۶
					۱۲۰,۰
تخریب محیط زیست از عوامل اصلی تخریب لایۀ ازن و گرمایش زمین است.	۶۷,۳	۲۶,۵	۳,۶	۲,۶	۱۹۶
					۱۲۰,۰
حفاظت از محیط‌زیست وظیفۀ سازمان محیط زیست است و شهروندان در این خصوص وظیفه و تأثیر چندانی ندارند. بر حسب سازمان های فعال در حوزه مسائل زیست محیطی.	۲۳,۵	۳۴,۲	۱۳,۸	۲۸,۶	۱۹۶
					۱۲۰,۰
سازمان‌ها و نهادهای فعال در حوزه مسایل زیست‌محیطی در ایران را می‌شناسم.	۵,۶	۳۶,۲	۲۹,۱	۲۹,۱	۱۹۶
					۱۲۰,۰
در خصوص مهم‌ترین مسایل زیست‌محیطی ایران و جهان اطلاعات کافی دارم.	۲,۶	۳۴,۷	۳۳,۷	۲۹,۱	۱۹۶
					۱۲۰,۰
دربارۀ مهم‌ترین منابع آلودگی محیط زیست در تهران اطلاعات کافی دارم.	۳,۱	۳۵,۲	۳۳,۲	۲۸,۶	۱۹۶
					۱۲۰,۰

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۸۴,۲ درصد با گویۀ «از بین بردن مناطق جنگلی برای انجام کشاورزی مرا غمگین می‌کند.» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۱۵,۸ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها حاکی از آن است که ۷۷,۵ درصد با گویۀ «این مسأله که ذخیره نفتی در حال اتمام است، باعث ناراحتی من می‌شود» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۲۲,۵ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها حاکی از آن است که ۸۶,۷ درصد با گویۀ «از دیدن محیط‌های طبیعی ویران شده غمگین می‌شوم» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۱۳,۳ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند. یافته‌ها حاکی از آن است که ۷۷,۵ درصد با گویۀ «مشاهده حیوانات خشک‌شده در اماکن مختلف من را ناراحت می‌کند» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۲۲,۵ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

یافته‌ها حاکی از آن است که ۸۷,۸ درصد با گویۀ «وقتی احساس ناراحتی می‌کنم به طبیعت پناه می‌برم» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۱۲,۲ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند. یافته‌ها حاکی از آن است که ۹۰,۹ درصد با گویۀ «برای مسایل زیست‌محیطی احترام زیادی قایل هستم» در حد زیاد و خیلی زیادی موافق هستند و در مقابل ۹,۲ درصد با این گویه در حد کم و خیلی کمی موافق هستند.

جدول ۵. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب گویه‌های سازنده شاخص عاطفی

میزان					گویه
خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	جمع	
۶۴,۳	۱۹,۹	۱۵,۸	۰,۰	۱۹۶	از بین بردن مناطق جنگلی برای انجام کشاورزی مرا غمگین می‌کند.
				۱۲۰,۰	
۵۵,۶	۲۱,۹	۲۰,۹	۱,۵	۱۹۶	این مسأله که ذخیره نفتی در حال اتمام است باعث ناراحتی من می‌شود.
				۱۲۰,۰	
۶۱,۲	۲۵,۵	۱۳,۳	۰,۰	۱۹۶	از دیدن محیط‌های طبیعی ویران شده غمگین می‌شوم.
				۱۲۰,۰	
۴۶,۴	۳۱,۱	۱۸,۴	۴,۱	۱۹۶	مشاهده حیوانات خشک‌شده در اماکن مختلف من را ناراحت می‌کند.
				۱۲۰,۰	
۵۷,۷	۳۰,۱	۱۲,۲	۰,۰	۱۹۶	وقتی احساس ناراحتی می‌کنم به طبیعت پناه می‌برم.

۱۲۰,۰					
۱۹۶		۰,۰	۹,۲	۲۸,۱	۶۲,۸
۱۲۰,۰					

برای مسایل زیست محیطی احترام زیادی قایل هستم.

بعد عملکردی (رفتاری یا مشارکتی)

یافته‌ها بیان گر این است که ۷۱,۹ درصد معتقدند که آموزش‌های ارائه شده بر «تفکیک زباله‌های بازیافتی از غیر بازیافتی» در حد زیاد و خیلی زیادی مؤثر است و در مقابل ۲۸,۱ درصد معتقدند که آموزش‌ها در حد کم و خیلی کمی در این خصوص مؤثر هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۶۶,۸ درصد معتقدند که آموزش‌های ارائه شده بر «مدیریت بهینه مصرف انرژی (برق، گاز و...)» در حد زیاد و خیلی زیادی مؤثر است و در مقابل ۳۳,۲ درصد معتقدند که آموزش‌ها در حد کم و خیلی کمی در این خصوص مؤثر هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۶۶,۳ درصد معتقدند که آموزش‌های ارائه شده بر «حساسیت بیشتر در خصوص مسایل زیست محیطی محله» در حد زیاد و خیلی زیادی مؤثر است و در مقابل ۳۳,۷ درصد معتقدند که آموزش‌ها در حد کم و خیلی کمی در این خصوص مؤثر هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۶۲,۲ درصد معتقدند که آموزش‌های ارائه شده بر «تغییر الگوی مصرف خانوار و کاهش تولید زباله» در حد زیاد و خیلی زیادی مؤثر است و در مقابل ۳۷,۸ درصد معتقدند که آموزش‌ها در حد کم و خیلی کمی در این خصوص مؤثر هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۶۴,۷ درصد معتقدند که آموزش‌های ارائه شده بر «استفاده بیشتر از حمل و نقل عمومی» در حد زیاد و خیلی زیادی مؤثر است و در مقابل ۳۵,۳ درصد معتقدند که آموزش‌ها در حد کم و خیلی کمی در این خصوص مؤثر هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۵۷,۶ درصد معتقدند که آموزش‌های ارائه شده بر «همکاری بیشتر با شهرداری در حفظ و نگهداری محیط زیست محله» در حد زیاد و خیلی زیادی مؤثر است و در مقابل ۴۲,۴ درصد معتقدند که آموزش‌ها در حد کم و خیلی کمی در این خصوص مؤثر هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۶۴,۳ درصد معتقدند که آموزش‌های ارائه شده بر «گزارش مشکلات زیست محیطی محله به شهرداری و سایر نهادها و سازمان‌های مسؤول و پیگیری جهت رفع مشکل» در حد زیاد و خیلی زیادی مؤثر است و در مقابل ۳۵,۷ درصد معتقدند که آموزش‌ها در حد کم و خیلی کمی در این خصوص مؤثر هستند.

یافته‌ها گویای این مطلب است که ۷۳ درصد معتقدند که آموزش‌های ارائه‌شده بر «صرفه‌جویی در آب» در حد زیاد و خیلی زیادی مؤثر است و در مقابل ۲۷,۰ درصد معتقدند که آموزش‌ها در حد کم و خیلی کمی در این خصوص مؤثر هستند.

جدول ۶. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب گویه‌های سازنده شاخص عملکردی

گویه	میزان				جمع
	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	
تفکیک زباله‌های بازیافتی از غیر بازیافتی	۲۹,۶	۴۲,۳	۲۸,۱	۰,۰	۱۹۶
					۱۲۰,۰
مدیریت بهینه مصرف انرژی (برق، گاز و...)	۱۴,۸	۵۲,۰	۳۳,۲	۰,۰	۱۹۶
					۱۲۰,۰
حساسیت بیش‌تر در خصوص مسایل زیست‌محیطی محله	۱۷,۳	۴۹,۰	۳۳,۷	۰,۰	۱۹۶
					۱۲۰,۰
تغییر الگوی مصرف خانوار و کاهش تولید زباله	۱۶,۸	۴۵,۴	۳۶,۲	۱,۵	۱۹۶
					۱۲۰,۰
استفاده بیش‌تر از حمل‌ونقل عمومی	۲۲,۴	۴۲,۳	۳۱,۱	۴,۱	۱۹۶
					۱۲۰,۰
همکاری بیش‌تر با شهرداری در حفظ و نگهداری محیط زیست محله	۱۲,۷	۴۵,۹	۳۶,۷	۵,۶	۱۹۶
					۱۲۰,۰
گزارش مشکلات زیست‌محیطی محله به شهرداری و سایر نهادها و سازمان‌های مسؤول و پیگیری جهت رفع مشکل	۱۴,۸	۴۹,۵	۳۳,۷	۲,۰	۱۹۶
					۱۲۰,۰
صرفه‌جویی در آب	۲۸,۱	۴۴,۹	۲۷,۰	۰,۰	۱۹۶
					۱۲۰,۰

تحلیل داده‌ها

در این قسمت براساس به کارگیری آزمون‌های آماری، رابطه بین متغیرها ارزیابی شده است. فرضیه اول: اجرای طرح تسنیم شهرداری بر بعد شناختی از مسایل زیست محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ تأثیرگذار است.

به منظور آزمون این فرضیه از آزمون تی تک نمونه استفاده شده است که نتایج آن به شرح زیر است:

جدول ۷. آزمون t تک نمونه برای بررسی تأثیر اجرای طرح تسنیم شهرداری بر بعد شناختی زنان

متغیر	میانگین (۹-۴۵)	انحراف استاندارد	میانگین مفروض	t	درجه آزادی (df)	سطح معنی داری (sig)
بعد شناختی	۳۲٫۹	۴٫۰۱	۲۷	۲۰٫۵۷۱	۱۹۵	۰٫۰۰۰

منبع : یافته‌های تحقیق

با توجه به جدول فوق در فاصله اطمینان ۹۵٪ میزان t برابر است با ۲۰٫۵۷۱ و با توجه به سطح معنی داری $\text{Sig}=0,000$ که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است می‌توان گفت که فرضیه مورد نظر تأیید می‌شود. به عبارت دیگر اجرای طرح تسنیم شهرداری بر بعد شناختی از مسایل زیست محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ تأثیرگذار است. به عبارت دیگر آموزش‌های ارائه شده در دو طرح کیفیت و سبک زندگی باعث شده که زنان نسبت به مسایلی مانند مزایایی اکوسیستم‌های طبیعی، تأثیرات منفی افزایش جمعیت بر منابع طبیعی، ضرورت توجه و حفاظت از جانداران، اثرات منفی تخریب محیط زیست مانند تخریب لایه ازن و گرمایش زمین، مهم‌ترین مسایل زیست محیطی تهران، ایران و جهان شناخت کافی داشته باشند. لازم به ذکر است مقدار میانگین مفروض از این طریق به دست آمد که برای بررسی میزان این شاخص، ۹ گویه طراحی شد که با توجه به اینکه تمام این گویه‌ها در قالب طیف لیکرت ۵ نقطه‌ای سنجیده شده بود، مقدار متوسط برای هر گویه

حد وسط یا گزینه ۳ است که در صورتی که ۹ گویه را در عدد ۳ ضرب کنیم عدد ۲۷ به دست می‌آید (دامنه تغییرات این شاخص بین ۹ تا ۴۵ است).

فرضیه دوم: اجرای طرح تسنیم شهرداری بر بعد رفتاری یا مشارکتی زنان شهرداری منطقه ۱۲ از مسایل زیست‌محیطی تأثیرگذار است.

به‌منظور آزمون این فرضیه از آزمون تی تک نمونه استفاده شده است که نتایج آن به شرح زیر است:

جدول ۸. آزمون t تک نمونه برای بررسی تأثیر اجرای طرح تسنیم شهرداری بر بعد مشارکتی زنان

متغیر	میانگین (۸-۴۰)	انحراف استاندارد	میانگین مفروض	t	درجه آزادی (df)	سطح معنی‌داری (sig)
رفتاری یا مشارکتی	۳۰,۶۹	۴,۸۵	۲۴	۱۹,۳۴۲	۱۹۵	۰,۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به جدول فوق در فاصله اطمینان ۹۵٪ میزان t برابر است با ۱۹,۳۴۲ و با توجه به سطح معنی‌داری $Sig=0,000$ که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است می‌توان گفت که فرضیه مورد نظر تأیید می‌شود. به عبارتی اجرای طرح تسنیم شهرداری (کیفیت زندگی و سبک زندگی) بر بعد رفتاری یا مشارکتی زنان شهرداری منطقه ۱۲ از مسایل زیست‌محیطی تأثیرگذار است. به عبارتی آموزش‌های ارائه‌شده به زنان در دو طرح سبک زندگی و کیفیت زندگی باعث شده که زنان در اموری مانند تفکیک زباله‌های بازیافتی از غیربازیافتی، مدیریت بهینه مصرف انرژی (برق، گاز و...)، حساسیت بیشتر در خصوص مسایل زیست‌محیطی محله، تغییر الگوی مصرف خانوار و کاهش تولید زباله، استفاده بیشتر از حمل‌ونقل عمومی مشارکت بیشتری داشته باشند و همچنین همکاری بیشتر با شهرداری در حفظ و نگهداری محیط‌زیست محله داشته باشند.

لازم به ذکر است مقدار میانگین مفروض از این طریق به دست آمد که برای بررسی میزان این شاخص، ۸ گویه طراحی شد که با توجه به اینکه تمام این گویه‌ها در قالب طیف لیکرت ۵ نقطه‌ای سنجیده شده بود، مقدار متوسط برای هر گویه

حد وسط یا گزینه ۳ بود که در صورتی که ۸ گویه را در عدد ۳ ضرب کنیم عدد ۲۴ به دست می آید (دامنه تغییرات این شاخص بین ۸ تا ۴۰ است).

فرضیه سوم: طرح های تسنیم شهرداری (کیفیت زندگی و سبک زندگی) بر تغییر نگرش و مشارکت محیط زیستی زنان شهرداری منطقه ۱۲ تأثیرگذار است.

به منظور آزمون این فرضیه از آزمون تی تک نمونه استفاده شده است که نتایج آن به شرح زیر است:

جدول ۹. آزمون t تک نمونه برای تأثیر اجرای طرح تسنیم شهرداری بر تغییر نگرش زنان

متغیر	میانگین (۱۲۵- ۲۳)	انحراف استاندارد	میانگین مفروض	t	درجه آزادی (df)	سطح معنی داری (sig)
تغییر نگرش	۹۰,۰۶	۷,۴۷	۶۹	۳۹,۴۴۷	۱۹۵	۰,۰۰۰

منبع : یافته های تحقیق

با توجه به جدول فوق در فاصله اطمینان ۹۵٪ میزان t برابر است با ۱۹,۵۱۲ و با توجه به سطح معنی داری $Sig=0,000$ که کوچک تر از ۰/۰۵ است می توان گفت که فرضیه مورد نظر تأیید می شود. به عبارت دیگر اجرای طرح های تسنیم شهرداری (کیفیت زندگی و سبک زندگی) بر تغییر نگرش و مشارکت زیست محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ تأثیرگذار است.

لازم به ذکر است مقدار میانگین مفروض از این طریق به دست آمد که برای بررسی میزان این شاخص، ۲۳ گویه طراحی شد که با توجه به اینکه تمام این گویه ها در قالب طیف لیکرت ۵ نقطه ای سنجیده شده بود، مقدار متوسط برای هر گویه حد وسط یا گزینه ۳ بود که در صورتی که ۲۳ گویه را در عدد ۳ ضرب کنیم عدد ۶۹ به دست می آید (دامنه تغییرات این شاخص بین ۲۳ تا ۱۲۵ است).

فرضیه چهارم: بین سن و مشارکت زیست محیطی زنان آموزش دیده ارتباط وجود دارد.

نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان می دهد که با توجه به سطح معناداری آزمون همبستگی که بزرگ تر از ۰,۰۵ است، این فرضیه رد می شود ($Sig=0,069$). به عبارتی بین سن و مشارکت زیست محیطی زنان آموزش دیده رابطه وجود ندارد.

جدول ۱۰. ماتریس همبستگی بین سن و مشارکت زیست محیطی

مشارکت زیست محیطی	سن	
سن	ضریب همبستگی	۱
سطح معنی داری		۰,۱۳۰
تعداد	۱۹۶	۱۹۶
مشارکت زیست محیطی	ضریب همبستگی	۱
سطح معنی داری		۰,۰۶۹
تعداد	۱۹۶	۱۹۶

فرضیه پنجم: بین درآمد و مشارکت زیست محیطی زنان آموزش دیده ارتباط وجود دارد.

نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان گر این است که با توجه به سطح معناداری آزمون همبستگی که بزرگ تر از ۰,۰۵ می باشد، این فرضیه رد می شود ($\text{sig} = ۰,۱۲۱$). به عبارتی میان درآمد و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده رابطه ای وجود ندارد.

جدول ۱۱. ماتریس همبستگی بین درآمد و مشارکت زیست محیطی

مشارکت زیست محیطی	درآمد	
درآمد	ضریب همبستگی	۱
سطح معنی داری		۰,۱۲۸
تعداد	۱۹۶	۱۹۶
مشارکت زیست محیطی	ضریب همبستگی	۱
سطح معنی داری		۰,۱۲۱
تعداد	۱۹۶	۱۹۶

فرضیه ششم: بین تحصیلات و مشارکت زیست محیطی زنان آموزش دیده ارتباط وجود دارد. نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان گر این است که با توجه به سطح معناداری آزمون همبستگی که بزرگ تر از ۰,۰۵ می باشد، این فرضیه رد می شود ($\text{sig} = ۰,۱۵۶$). به عبارتی میان تحصیلات و مشارکت زیست محیطی زنان آموزش دیده رابطه ای وجود ندارد.

جدول ۱۲. ماتریس همبستگی بین تحصیلات و مشارکت محیط زیستی

مشارکت زیست محیطی	تحصیلات	
-۰,۱۲۲	۱	تحصیلات
۰,۱۵۶		ضریب همبستگی
۱۹۶	۱۹۶	سطح معنی داری
		تعداد
۱	-۰,۱۲۲	مشارکت زیست محیطی
	۰,۱۵۶	ضریب همبستگی
۱۹۶	۱۹۶	سطح معنی داری
		تعداد

فرضیه هفتم: بین سن و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده ارتباط وجود دارد. نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان گر این است که با توجه به سطح معناداری آزمون همبستگی که کوچک تر از ۰,۰۵ می باشد، این فرضیه تأیید می شود ($\text{sig} = ۰,۰۱۲$). به عبارتی میان سن و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده رابطه وجود دارد. این رابطه از نظر شدت در حد ضعیف و از نظر جهت منفی است ($r = -۰,۱۷۹$) و این بدان معنی است که با افزایش سن پاسخ گویان میزان تغییر نگرش با شدت ضعیفی کاهش می یابد.

جدول ۱۳. ماتریس همبستگی بین سن و تغییر نگرش محیط زیستی

تغییر نگرش محیط زیستی	سن	
-۰,۱۷۹	۱	سن
۰,۰۱۲		ضریب همبستگی
	۱۹۶	سطح معنی داری

تعداد		۱۹۶
تغییر نگرش زیست محیطی ضریب همبستگی	-۰,۱۷۹	۱
سطح معنی داری	۰,۰۱۲	
تعداد	۱۹۶	۱۹۶

فرضیه هشتم: بین درآمد و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده ارتباط وجود دارد.

نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان گر این است که با توجه به سطح معناداری آزمون همبستگی که بزرگ تر از ۰,۰۵ می باشد، این فرضیه تأیید نمی شود ($\text{sig} = ۰,۷۳۴$). به عبارتی میان درآمد و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده رابطه ای وجود ندارد.

جدول ۱۴. ماتریس همبستگی بین درآمد و تغییر نگرش محیط زیستی

تغییر نگرش زیست محیطی	درآمد	
درآمد	ضریب همبستگی	۱
سطح معنی داری		-۰,۰۲۵
تعداد	۱۹۶	۱۹۶
تغییر نگرش زیست محیطی	ضریب همبستگی	۱
سطح معنی داری		-۰,۰۲۵
تعداد	۱۹۶	۱۹۶

فرضیه نهم: بین تحصیلات و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده ارتباط وجود دارد.

نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان گر این است که با توجه به سطح معناداری آزمون همبستگی که بزرگ تر از ۰,۰۵ می باشد، این فرضیه رد می شود ($\text{sig} = ۰,۵۶۶$). به عبارتی میان تحصیلات و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده رابطه وجود ندارد.

جدول ۱۵. ماتریس همبستگی بین درآمد و تغییر نگرش محیط زیستی

تغییر نگرش زیست محیطی	درآمد	
درآمد	ضریب همبستگی	۱
سطح معنی داری		۰,۰۴۱
تعداد	۱۹۶	۱۹۶

تغییر نگرش زیست محیطی	ضریب همبستگی	۰,۰۴۱	۱
سطح معنی داری		۰,۵۶۶	
تعداد		۱۹۶	۱۹۶

نتایج آزمون خي دو

فرضیه دهم: میان شغل و تغییر نگرش زیست‌محیطی زنان آموزش‌دیده رابطه وجود دارد.

نتایج حاصل از آزمون خی دو ($\text{Chi-Square}=20,668$) که در سطح $0,05$ معناداری است ($\text{sig} = 0,008$)، بیان گر این است که میان این دو متغیر رابطه معناداری وجود دارد. براساس جدول توزیع فراوانی می توان گفت که $28,3$ درصد کارمندان تغییر نگرش زیست محیطی کمی داشتند؛ درحالی که $52,9$ درصد زنانی که خانه دار و بازنشسته هستند، تغییر نگرش زیست محیطی شان کم بوده است. از سویی دیگر 41 درصد دانشجویان و محصلین تغییر زیست محیطی شان زیاد بوده است؛ درحالی که فقط $14,8$ درصد کسانی که شغل آزاد دارند، تغییر زیست محیطی شان بر اثر آموزش زیاد بوده است. در خصوص شدت رابطه نیز نتایج آزمون کرامر ($\text{Phi \& Cramer's V} = 0,332$) حاکی از آن است که این رابطه از شدت متوسطی برخوردار است.

جدول ۱۶. بررسی رابطه بین وضعیت تأهل و تغییر نگرش زیست‌محیطی زنان

وضعیت شغل نگرش زیست محیطی	کارمند	آزاد	دانشجو و محصل	خانه دار و بازنشسته	بیکار	کل
کم	فراوانی	۱۵	۱۴	۳	۳۶	۰
	درصد	۲۸,۳	۵۱,۹	۲۵,۰	۵۲,۹	۰,۰
متوسط	فراوانی	۲۴	۹	۴	۱۹	۸
	درصد	۴۵,۳	۳۳,۳	۳۳,۳	۲۲,۹	۶۶,۷
زیاد	فراوانی	۱۴	۴	۵	۲۸	۴
	درصد	۲۶,۴	۱۴,۸	۴۱,۷	۳۳,۷	۳۳,۳
کل	فراوانی	۵۳	۲۷	۱۲	۸۳	۱۲
	درصد	۱۲۰,۰	۱۲۰,۰	۱۲۰,۰	۱۲۰,۰	۱۲۰,۰

Chi-Square	d.f	Sig	Phi & Cramer's V
۲۰,۶۶۸	۸	۰,۰۰۸	۰,۳۳۲

بحث و نتیجه گیری

در این تحقیق به دنبال بررسی تأثیر طرح تسنیم شهرداری بر تغییر نگرش و مشارکت زیست محیطی زنان: مورد مطالعه زنان شهرداری منطقه ۱۲ تهران بود که یافته های تحقیق نشان داد آموزش های ارائه شده در قالب دو طرح کیفیت زندگی و سبک زندگی می تواند بر بعد شناختی از مسایل زیست محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ مؤثر افتد. بدین معنی که زنان شناخت و آگاهی زنان را نسبت به مواردی مانند مزایای اکوسیستم های طبیعی، تأثیرات منفی افزایش جمعیت بر منابع طبیعی، ضرورت توجه و حفاظت از جانداران، اثرات منفی تخریب محیط زیست مانند تخریب لایه ازن و گرمایش زمین، مهم ترین مسایل زیست محیطی تهران، ایران و جهان افزایش داده است.

همچنین زنانی که در طرح های مذکور شرکت می کنند به لحاظ عاطفی نسبت به مسایل زیست محیطی و برانگیختگی بیش تری دارند و با حساسیت خاصی مواردی مانند از بین رفتن مناطق جنگلی، خطر اتمام ذخایر نفتی، دیدن محیط های طبیعی ویران شده را پیگیر هستند. این گروه از زنان از مشاهده حیوانات خشک شده احساس ناراحتی می کنند و برای مسایل زیست محیطی احترام زیادی قایل هستند.

یافته دیگر تحقیق این بود آموزش های ارائه شده به زنان در دو طرح سبک زندگی و کیفیت زندگی باعث شده که زنان مشارکت بیش تری در حفظ محیط زیست داشته باشند، بدین معنی که زنان در اموری مانند تفکیک زباله های بازیافتی از غیر بازیافتی، مدیریت بهینه مصرف انرژی (برق، گاز و...)، حساسیت بیش تر در خصوص مسایل زیست محیطی محله، تغییر الگوی مصرف خانوار و کاهش تولید زباله، استفاده بیش تر از حمل و نقل عمومی مشارکت بیش تری داشته باشند و همچنین همکاری بیش تر با شهرداری در حفظ و نگهداری محیط زیست محله داشته باشند.

در مجموع یافته های تحقیق نشان داد که اجرای طرح های تسنیم در قالب دو طرح کیفیت زندگی و سبک زندگی برای زنان بر تغییر نگرش و مشارکت زیست محیطی زنان شهرداری منطقه ۱۲ تأثیر گذار بوده است و این حاکی از اثربخش بودن آموزش های ارائه شده است. مطابق دیدگاه توانمندسازی Fetterman (۲۰۰۵) افراد زمانی می توانند به خوبی از عهده وظایف محوله برآیند که از مهارت، دانش و توانایی لازم برخوردار باشند و اهداف را به خوبی بشناسند. ابزاری که می تواند در این زمینه به آنها کمک کند، فرآیند آموزش و توانمندسازی است. در حقیقت آموزش نحوه بروز توانمندی های افراد است؛ به نوعی که افراد ضمن مشارکت در طرح ها و برنامه ها، خود طراح و اجرا کننده باشد. در دو طرح کیفیت و سبک زندگی نیز شهرداری از طریق آموزش مفاهیم و اصول مشارکت در امور زیست محیطی در پی توانمندی زنان است. همچنین

بنا بر نظریه اخلاق محیطی (Toume (2001 هدف نهایی آموزش‌ها و اخلاق محیطی، ایجاد تقویت رفتار ایده‌آل محیطی است که نتایج تحقیق نیز در همین راستا نشان داده است که آموزش تأثیر مثبتی بر سطح مشارکت و رفتار زیست‌محیطی زنان دارد.

نتایج تحقیق (Farahmand & et.al (2014 نیز به نوعی مؤید این یافته تحقیق است. این محققین در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که آگاهی زیست‌محیطی بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان تأثیر مثبت دارد و زمینه جهت افزایش مشارکت شهروندان در امور زیست‌محیطی فراهم کند. نتایج پژوهش (Ghayoumi & et.al (2012 و (2011 & et.al Adhami نیز نشان‌دهنده تأثیر مثبت آموزش بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان است. همچنین Vaskouei Ashkourie (2010 & et.al در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بین نوع آموزش زیست‌محیطی و نقش زنان در مدیریت محیط زیست ارتباط معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش (Faryadi & et.al (2008 نیز مؤید نتایج این پژوهش است. این دو محقق در یافته‌های خود به این مهم اشاره دارند که بررسی آموزش غیرمستقیم شهروندان بر ارتقاء فرهنگ محیط زیستی جامعه و تغییر نگرش و مشارکت زیست‌محیطی شهروندان تأثیر مثبت دارد.

نتایج برخی از پژوهش‌های خارجی نیز به نوعی مؤید این یافته تحقیق است. Molina & et al (۲۰۱۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که منابع رسمی و غیررسمی آموزش و پرورش، انگیزه‌ها و نگرش‌ها بر رفتار طرفداران محیط زیست دانشجویان تأثیر دارد. همچنین نتایج یافته Tour (۲۰۱۲) نیز نشان می‌دهد آموزش باعث افزایش دانش و آگاهی زنان نسبت به مسایل زیست‌محیطی می‌شود.

از دیگر یافته تحقیق، بررسی ارتباط بین ویژگی‌های زمینه‌ای زنان با میزان اثرگذاری آموزش‌های ارائه‌شده به زنان بود که در این زمینه نتایج نشان داد که بین متغیرهایی سن، درآمد و تحصیلات با وضعیت مشارکت زیست‌محیطی زنان ارتباطی وجود ندارد و از این نظر تفاوتی بین زنان وجود ندارد. (Mirsharafodin (2011 نیز در پژوهش خود ارتباط معناداری بین سن و رفتار زیست‌محیطی شهروندان مشاهده نکرده است و این در حالی است که نتایج تحقیق (Farahmand & et al (2014 و Mokhtari Malekabadi & et al (2014 حاکی از ارتباط معنادار بین سن و رفتارهای محیط زیستی است. همچنین نتایج نشان داد بین میزان رضایت از اجرای طرح‌های تسنیم و مشارکت زیست‌محیطی زنان آموزش‌دیده ارتباط وجود ندارد.

اما در خصوص تغییر نگرش زنان نتایج متفاوت است، بدین معنی که بین سن و تغییر نگرش زیست‌محیطی زنان آموزش‌دیده رابطه‌ای با شدت ضعیف و معکوس برقرار است؛ بدین معنی که با افزایش سن زنان میزان تغییر نگرش با شدت ضعیفی کاهش می‌یابد. از این رو در ارائه آموزش‌های ارائه‌شده باید به متغیر سن زنان توجه ویژه‌ای مبذول داشت. نتایج

پژوهش (Esmaeili & et.al (2013 نیز مؤید این یافته تحقیق است بدین معنی که بین متغیرهای سن و دانش شهروندان نسبت به سالم سازی محیط زیست رابطه معنی داری وجود دارد.

همچنین میزان رضایت از اجرای طرح های تسنیم بر میزان تغییر نگرش زیست محیطی زنان اثر مثبتی دارد؛ بدین معنی که هرچه میزان رضایت پاسخ گویان از اجرای طرح های تسنیم بیش تر باشد، میزان تغییر نگرش با شدت ضعیفی افزایش می یابد. همچنین بین شغل و تغییر نگرش زیست محیطی زنان آموزش دیده رابطه وجود دارد. بدین معنی که ۲۸,۳ درصد کارمندان تغییر نگرش زیست محیطی کمی داشتند. در حالی که ۵۲,۹ درصد زنانی که خانه دار و بازنشسته هستند، تغییر نگرش زیست محیطی شان کم بوده است. اما در خصوص دو متغیر تحصیلات و درآمد یافته ها نشان داد که ارتباط معناداری بین این دو متغیر و تغییر نگرش زنان وجود ندارد. اما (Esmaeili & et.al (2013 برخلاف یافته تحقیق نشان داده اند که بین سطح تحصیلات و دانش و مهارت شهروندان نسبت به سالم سازی محیط زیست رابطه معنی داری وجود دارد.

پیشنهادهای تحقیق

- مهم ترین پیشنهاد های برگرفته از نتایج تحقیق و نظرات زنان عبارت اند از:
- بررسی تأثیر اجرای طرح های تسنیم بر وضعیت محیط زیستی محله؛
- بررسی میزان رضایت از اجرای طرح های تسنیم از نظر زنان و عوامل مؤثر بر آن؛
- با توجه به رابطه معکوس بین سن و آموزش های شهرداری پیشنهاد می گردد که در برگزاری کلاس های آموزشی به متغیر سن شرکت کنندگان توجه بیشتری شود؛
- با توجه به تأثیرات مثبت آموزش های شهرداری بر تغییر نگرش و رفتار زیست محیطی زنان، پیشنهاد می شود که این برنامه ها از تدام بیش تری برخوردار شوند و به طور مقطعی و محدود به سرای محله نشود؛
- استفاده از زنان آموزش دیده جهت برگزاری دوره های جدید آموزشی در سرای محله.

محدودیت های تحقیق

- در بخش اجرایی، دسترسی مستقیم به جامعه آماری تحقیق بسیار مشکل بود.
- گرایش های محافظه کارانه برخی از افراد پیرامون متغیرهایی چون میزان درآمد، هزینه و... از دیگر مشکلات بود.
- محدودیت روش شناختی: روش جمع آوری اطلاعات در این پژوهش محدود به پرسشنامه ساختاریافته بود که باعث ایجاد محدودیت هایی در اجرا و جمع آوری اطلاعات شده است.

منابع

Abbaszadeh, Mohammad, Ali Bodaqi and Frank Aqdsi Alamdari (2011). Empowerment of Women Heads of Households with Emphasis on Indigenous Solutions, National Conference on Empowerment and Economic Jihad in Imam Khomeini Relief Committee, Sponsor: Education and Research Center of Imam Khomeini Relief Committee, First Session.

Adhami, A., & Akbarzadeh, E. (2011). Investigation of cultural factors affecting environmental protection in Tehran (Case study of districts 5 and 18 of Tehran). Journal of Sociology, 1(1), 37-62.

Azarang, A. (1985). Technology and environmental crisis. Amirkabir Publications.

Barkhordar, B. (2008). Understanding the environment. Payame Noor University Press.

Bohner, Jared and Vanek Michael (2005). Attitudes and Their Change; Translator: Ali Mahdad, Tehran: Jangal Publications.

Clark, R. B. (2000). Marine pollution (M. Alizadeh & Z. Mohammadi Dashtaki, Trans.). Naghsh Mehr Publications, First Edition.

Chelala, C. (2001). What women can do for the environment. The Japan Times. [www:japantimes.co](http://www.japantimes.co).

Collection of Iranian environmental protection laws and regulations.(۲۰۰۰) .

Eisen, Isaac (1995). Attitudes, Personality and Behavior, Translated by: Jafar Najafi Zand. Tehran: Nashrdana.

Encyclopedia of Urban and Rural Management (2008) Published by the Cultural, Information and Press Institute.

Esmaeili, S., Mirdamadi, S. M., & Farajollah Hosseini, S. J. (2013). The role of information resources in changing Tehran citizens' attitudes towards a healthy environment. No. 55, 42-55.

Eshraghi, H. (2021). Investigating social factors affecting environmental behaviors in Tehran. Quarterly Journal of Regional Planning. Regional Planning Quarterly, Year 12, No. 47, Marvdasht: pp. 149-164.

Farahmand, M., Shakouhifar, K., & Sayar Khalaj, H. (2014). Investigation of social factors affecting environmental behaviors (Case study: Citizens of Yazd city). Urban Sociological Studies (Urban Studies), 4(12), 129-141.

Farhadian Babadi, F., Mohseni Tabrizi, A., & Azkia, M. (2022). Sociological explanation

of environmental behavior based on lifestyle. *Iranian Sociological Review*, 4(3), 55.

Faryadi, S., & Nezhad, A. (2008). Investigation of the effect of indirect citizen education on promoting environmental culture in society (13 Aban neighborhood, Rey, Tehran). Second Specialized Conference on Environmental Engineering, Tehran, University of Tehran, Faculty of Environment. http://www.civilica.com/Paper-CEE02-CEE02_454.html

Fattai, M., Div, F., Fattai, P., & Kianiharchagani, E. (2014). The impact of community-based empowerment programs on increasing social capital among residents of Khorramabad city. *Social Work Quarterly*, 3(2), 3-12.

Ghayoumi, A., Mohammadkhani, K., & Mohammadsamnani, M. (2012). Investigation of cultural factors affecting environmental protection from the perspective of Tehran citizens (Case study of Tehran Municipality District 4). 6, 2(16), 36-51.

Hemmati, T. (2001). Investigation of socio-cultural factors in environmental education and obstacles to public participation in environmental protection of Ilam province. (Master's thesis). Ilam Province Management and Planning Organization.

Hosseini, F. Haghighian, M. & Hashemian Far. A. (2022). Sociological explanation of environmental behaviors of youth in Tehran. *Social Sciences of Ferdowsi University of Mashhad*, 40(19), 67-98.

Majidi Khameneh, B. (2008). Women's environmental participation for sustainable urban development in Yousefabad, Nezamiyeh Shomali, and Heshmatieh neighborhoods of Tehran. *Soffeh*, 17(46), 155-166.

Mokhtari Malekabadi, R., Abdollahi, A. S., & Sadeghi, H. R. (2014). Analysis and re-identification of urban environmental behaviors (Case study: Isfahan city, 2012). *Article 1*, 5(181), 20-1.

Mirsharafodin, F. (2011). Social factors affecting environmental behavior of citizens residing in districts 6 and 19 of Tehran Municipality. (Master's thesis). Supervisor: Tahmoures Shiri, Islamic Azad University – Central Tehran Branch, Faculty of Social Sciences.

Ministry of Interior, Organization of Municipalities and Rural Affairs of the Country. (2008). *Encyclopedia of urban and rural management*. Cultural, Information, and Press Institute, First Edition.

Manzanal, R. F., Barreiro, L. R., & Carrasquer, J. (2007). Evaluation of environmental attitudes: Analysis and results of a scale applied to university student. *Science Education*, 91(6), 988-1209.

Mobley, M., Vagias, W., & Deward, S. L. (2012). Exploring additional determinants of environmentally responsible behavior: The influence of literature and environmental

attitudes. *Environment and Behavior*, 42(4), 420-447.

Ramezani-Ghavamabadi, M. H. (2012). Strategic study of environmental protection education in Iran: Necessities and constraints. *Rahbord Quarterly*, 21(65), 233-257.

Sotoudeh, A., & Farzampour Asghar Sangachin (2010). Investigation of environmental sustainability and performance index reports in 2005, 2006, and 2008 and Iran's position. *Environment and Development*, 1(1), 51-72.

Torabi, G. (2010). The environment from the perspective of realism, liberalism, and radical environmentalism (with emphasis on the Kyoto Protocol). *Foreign Policy Quarterly*, 24(3), 736-755.

Toume, G. (2001). Cultural development and the environment (M. Sharepour, Trans.). Ghazal Baz Publications.

Rezaian, Ali (1990). *Organizational Behavior Management*, Tehran: Samt Publications

Samei, Z.; Hosseinpour, A. and Khalili, Z. (2013). Empowering Human Resources through Education, Education Pioneers Conference, Tehran.

Vaskouei Ashkourie, N., & Lahijanain, A. (2010). Investigation of the role of environmental education in environmental management of rural women (Case study: Western Mazandaran Province). *Natural Resources Science and Technology*, 5(4), 75-88